

Nederlandse economie in zicht

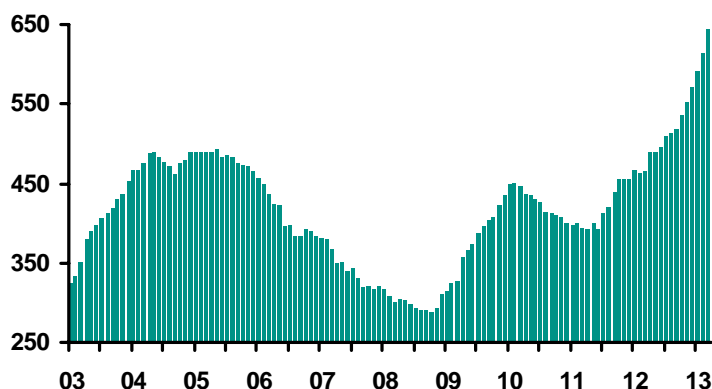
Werkloosheid stijgt voorlopig verder

Economisch Bureau

2 mei 2013

Stijgende werkloosheid

x1000

Thema: Verder stijgende werkloosheid (p.2)

De werkloosheid in Nederland loopt sinds midden 2011 op. Afgelopen najaar versnelde de stijging bovendien. Aanvankelijk was de toename van het aantal werklozen vooral het gevolg van nieuwkomers op de arbeidsmarkt - niet van ontslagen. Er kwamen nog steeds banen bij, maar het waren er te weinig om al deze nieuwkomers aan werk te helpen. Inmiddels is de situatie veranderd: het aantal banen neemt al enige tijd af. Mede daardoor stijgt de werkloosheid nu sneller. Aan die stijging lijkt nog geen eind te komen. Het verleden leert dat ook nadat de productie weer aantrekt de werkloosheid nog een tijdje verder oploopt. De werkloosheid kan in 2014 pieken rond 9% van de beroepsbevolking; dan zijn ruim zevenhonderdduizend personen (volgens de definitie van het CBS).

Conjunctuur: Groeiraming Nederlandse economie verlaagd (p.5)

We hebben onze raming voor de economische groei in 2013 met ½ procentpunt verlaagd naar -¾%. Daarvoor zijn twee redenen. Ten eerste is de BBP-groei in het laatste kwartaal van 2012 door het CBS naar beneden herzien. Dat werkt negatief door op het gemiddelde groeicijfer van dit jaar. Ten tweede laten de sentimentindicatoren (in binnen- en buitenland) recentelijk - na een verbetering rond de jaarwisseling - enige verslechtering zien. Dat duidt erop dat het verwachte (voorzichtige) herstel wat later op gang zal komen dan we dachten. Nog steeds gaan we ervan uit dat de economie later in het jaar licht aantrekt.

Sectoren: Druk op uitzendbranche houdt aan (p.7)

Door de onzekere omstandigheden verwachten we nog een lichte omzetkrimp voor de uitzendbranche. De omzetverwachtingen voor 2013 voor de vroegcyclische sectoren (zoals transport, groothandel en industrie) zijn wel positief. Maar het tempo blijft gematigd en hierdoor zal de vraag naar uitzendkrachten ook beperkt blijven. Voor de laatcyclische sectoren (bouw, horeca, dienstverlening) ligt nog een omzetkrimp in het verschiet in 2013. De zakelijke dienstverlening vormt een uitzondering met een omzetgroei van 1%.

Stijging werkloosheid voorlopig nog niet voorbij

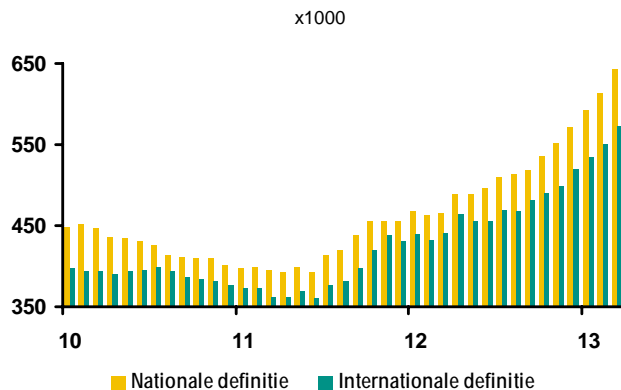
Nico Klene – 020 628 4204

De werkloosheid in Nederland loopt sinds midden 2011 op. Afgelopen najaar versnelde de stijging bovendien. Aanvankelijk was de toename van het aantal werklozen vooral het gevolg van nieuwkomers (starters en herintreders) op de arbeidsmarkt - niet van personen die hun baan kwijtraakten. Er kwamen nog steeds banen bij, maar het waren er te weinig om al deze nieuwkomers aan werk te helpen. Inmiddels is de situatie veranderd: het aantal banen neemt al enige tijd af. Mede daardoor stijgt de werkloosheid nu sneller. Aan die stijging lijkt nog geen eind te komen. Het verleden leert dat ook nadat de productie weer aantrekt de werkloosheid nog een tijdje verder oploopt. De werkloosheid kan in 2014 pieken rond 9% van de beroepsbevolking; dat zijn ruim 700.000 personen.

Werkloosheid stijgt sinds midden 2011

Sinds de zomer van 2011 laat de werkloosheid in Nederland een stijging zien. We schreven daar eerder al over.¹ Sinds het afgelopen najaar zien we bovendien een versnelling van het tempo waarin het aantal werklozen oploopt. Waardoor wordt deze stijging veroorzaakt? En hoe lang gaat die stijging door?

Werkloosheid omhoog

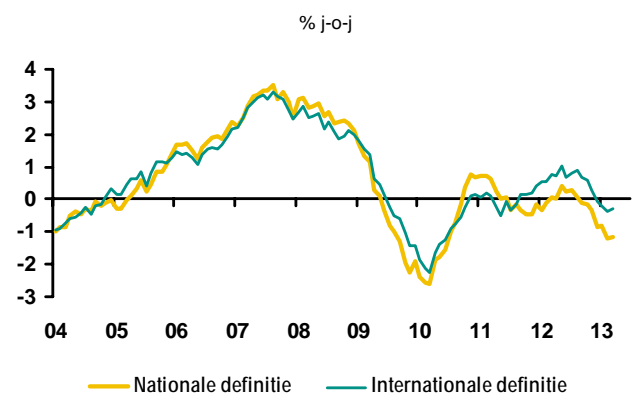

Bron: Thomson Reuters Datastream

Bij een stijging van de werkloosheid wordt al gauw gedacht aan ontslagen. De werkloosheid loopt echter niet alleen op doordat er banen verdwijnen en ontslagen vallen of contracten niet worden verlengd, maar ook door nieuwe toetreders op de arbeidsmarkt. Denk daarbij aan jongeren die hun studie hebben afgerond, of mensen die besluiten (weer) een baan te gaan zoeken nadat ze een tijd niet hebben gewerkt (bijvoorbeeld om voor hun kinderen te zorgen). De meting van het aantal werklozen vindt plaats via een enquête. Mensen die dan aangeven (weer) te willen werken en ook daadwerkelijk beschikbaar zijn, worden als werkloos geteld.

De personen die werken of werkloos zijn, vormen samen de beroepsbevolking. We hebben het dan over mensen in de leeftijdsgroep van 15 tot 65 jaar (nationale definitie) – of tot 75 jaar (internationale definitie). *Alle* personen in deze leeftijdsgroep, dus inclusief de mensen die niet willen of kunnen werken, vormen de *potentiële* beroepsbevolking.

Werkgelegenheid daalt nu

Bron: Thomson Reuters Datastream

Verschillende definities

Het CBS hanteert een andere definitie van de (werkende en werkloze) beroepsbevolking dan internationaal gebruikelijk is. Een belangrijk verschil is dat in de Nederlandse definitie een drempelwaarde van twaalf uur wordt gehanteerd. Volgens de CBS-definitie telt iemand pas mee in de werkende beroepsbevolking als hij minstens twaalf uur per week (betaald) werk verricht; in de internationale definitie is dat al vanaf één uur het geval. Iemand met een baan van, zeg, acht uur die echter twaalf uur of meer zou willen werken, is volgens het CBS werkloos. Volgens de internationale definitie is deze persoon niet werkloos. Een ander verschil is dat bij de CBS-definitie 65 jaar als maximumleeftijd wordt gehanteerd; bij de internationale definitie is dat 75 jaar.

Zoals uit beide grafieken blijkt, leidt dit tot duidelijke verschillen tussen beide reeksen. De groei van de werkende beroepsbevolking volgens de internationale definitie ligt sinds midden 2011 hoger dan die volgens de CBS-definitie. Het verschil komt vooral tot uitdrukking bij de leeftijdsgroepen 15-25 jaar en (in mindere mate) 45 jaar en ouder. Volgens de internationale definitie is de groep 15-25 jaar veel groter dan volgens de CBS-definitie. Waarschijnlijk heeft dit te maken met het grote aantal kleine baantjes in deze leeftijdsgroep. Ook de groei van het aantal werkenden ligt hoger. Uiteraard is de oudere leeftijdsgroep volgens de internationale definitie (met een maximumleeftijd van 75 jaar) groter dan volgens die van het CBS (maximumleeftijd 65 jaar). Maar ook hier is de groei de laatste tijd hoger.

¹ 'Stijgende werkloosheid', *Nederlandse economie in zicht*, juli 2012

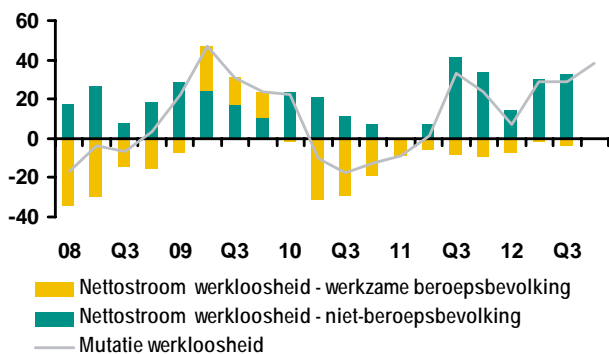
Wisselingen in de arbeidsmarktpositie

Waardoor wordt de verandering in de werkloosheid veroorzaakt? In feite is de werkloosheid, zoals economen dat noemen, een 'voorraadbegrip'. De omvang ervan wordt op gezette tijden gemeten. Tussen twee metingen zal het aantal werklozen toenemen of afnemen door verschillende ontwikkelingen (stromen) op de arbeidsmarkt. En ook als de werkloosheid gelijk blijft, wil dat niet zeggen dat er niets gebeurt op de arbeidsmarkt. Er is een 'instroom' in de werkloosheid doordat mensen worden ontslagen of doordat hun contract niet wordt verlengd, en ook door nieuwe toetreders op de arbeidsmarkt die (nog) geen baan hebben gevonden. Tevens is er een 'uitstroom' - door werklozen die werk vinden, of besluiten af te zien van werk en dus (misschien ontmoedigd) de arbeidsmarkt verlaten.

Het CBS publiceert cijfers over de wisselingen van arbeidsmarktpositie. Zo waren er in het laatste kwartaal van vorig jaar 540.000 werklozen. Daarvan waren er 261.000 een kwartaal eerder ook al werkloos, 118.000 zijn in die periode hun baan kwijtgeraakt en 161.000 zijn toegetreten tot de arbeidsmarkt, maar vonden nog geen baan. Omdat de cijfers van het CBS niet zijn gecorrigeerd voor seizoeneffecten, heeft het Centraal Planbureau (CPB) dat zelf gedaan om de ontwikkeling van de werkloosheid van kwartaal op kwartaal beter te kunnen analyseren.²

Mutatie werkloosheid

x1000, seizoengecorrigeerd k-o-k

Bron: CPB, *Centraal Economisch Plan 2013*, blz. 47

Het blijkt nu dat de vrij abrupte stijging van de werkloosheid in het derde kwartaal van 2011 per saldo is veroorzaakt door de flink forsere stroom van (niet-succesvolle) toetreders op de arbeidsmarkt. De werkgelegenheid in personen nam aanvankelijk ook toe, maar dat was niet voldoende om het aantal nieuwe toetreders op de arbeidsmarkt op te vangen. Die forse stijging van het aantal nieuwelingen op de arbeidsmarkt was verrassend. Deels werd die stijging veroorzaakt door een groter aantal schoolverlaters. Dat waren waarschijnlijk jongeren die met de kredietcrisis hadden

besloten door te leren en die destijds, in 2011, hun (extra) studie hadden afgerond. Verder is de onzekerheid op de arbeidsmarkt (kans op ontslag) mogelijk reden geweest voor mensen om werk te zoeken om het eventuele wegvallen van inkomen van de partner op te vangen.

In de vier kwartalen na de zomer van 2011 was er eveneens sprake van een flinke stroom vanuit de niet-beroepsbevolking naar de werkloosheid. Kijken we naar de stromen tussen de werklozen en de werkenden dan zien we dat in deze kwartalen per saldo nog altijd meer werklozen een baan vonden dan dat werkenden hun baan kwijtraakten door ontslag of doordat hun contract niet werd verlengd. Dat heeft de stijging van de werkloosheid afgezwakt. Wel werd de netto-uitstroom uit de werkloosheid kleiner. Dat kwam doordat, volgens het CPB, minder werklozen een baan vonden. De instroom in de werkloosheid bleef aanvankelijk stabiel om in 2012 toe te nemen. Het afzwakkende effect op de stijging van de werkloosheid (zie de gele staven in de grafiek) werd dus geleidelijk geringer.

Ook wanneer we de jaar-op-jaarontwikkeling volgen van de CBS-cijfers over de wisselende positie op de arbeidsmarkt wordt bovenstaande analyse bevestigd. Dat wordt geïllustreerd in de grafiek op de volgende bladzijde. De lijn laat de stijging (of daling) zien van het aantal werklozen in duizenden ten opzichte van vier kwartalen eerder. De gestapelde staven geven aan waardoor die toename (afname) van het aantal werklozen werd veroorzaakt: door een toename van het aantal personen dat zijn baan was kwijtgeraakt, of van mensen die al werkloos waren, of van mensen die nieuw waren op de arbeidsmarkt.³ De grafiek laat zien dat de stijging van het aantal nieuwkomers op de arbeidsmarkt is afgenomen. En inmiddels loopt de werkloosheid ook op doordat mensen hun baan kwijtraken. We wijzen erop dat deze cijfers zijn gebaseerd op de CBS-definitie van de werkloosheid en dat de ontwikkeling van het aantal werkenden wat ongunstiger uitvalt dan volgens de internationale definitie het geval zou zijn.

Werkgelegenheid krimpt

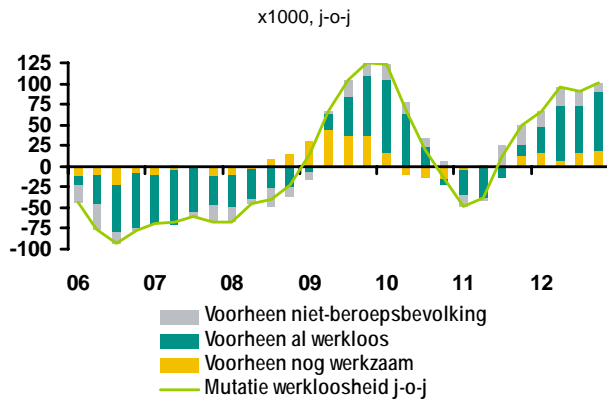
Inmiddels krimpt de werkgelegenheid (zie grafiek blz. 2). Dat is onder meer het gevolg van de forse productiedaling in de tweede helft van 2012. We kunnen er dan ook van uitgaan dat momenteel sprake is van een netto-*instroom* van (voorheen) werkenden in de werkloosheid. De werkloosheid loopt nu dus niet alleen op door de netto-*instroom* van niet-succesvolle toetreders op de arbeidsmarkt, maar ook doordat per saldo meer mensen hun baan kwijtraken dan dat werklozen een baan vinden.

³ Voorbeeld: in het vierde kwartaal van 2012 was het aantal werklozen 101.000 hoger dan in het vierde kwartaal van 2011. Dat was de optelsom van het volgende: het aantal personen dat in het voorgaande kwartaal zijn baan kwijtraakte, was 19.000 hoger dan in het slotkwartaal van 2011 het geval was geweest; het aantal personen dat in het vierde kwartaal toetrad tot de arbeidsmarkt was 10.000 personen groter dan een jaar eerder; en 72.000 personen méér waren een kwartaal eerder al werkloos.

² CPB, *Centraal Economisch Plan 2013*, blz. 47.

Al met al is de werkloze beroepsbevolking (volgens de internationale definitie) in 2012 met gemiddeld 81.000 personen (of 21%) toegenomen. Tegelijkertijd nam de werkzame beroepsbevolking toe: met gemiddeld 52.000 personen (+0,6%). Wanneer we echter het slotkwartaal van 2012 vergelijken met hetzelfde kwartaal van 2011 dan bedraagt de toename nog maar 22.000.

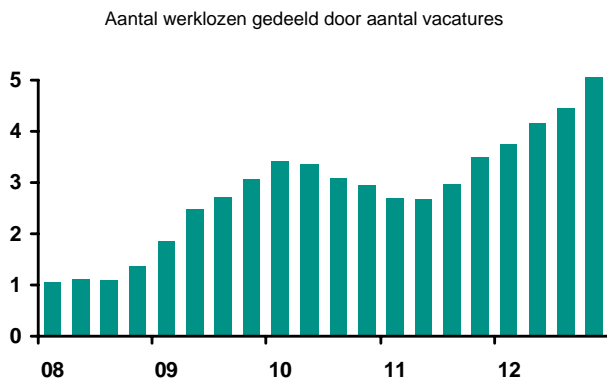
Mutatie werkloosheid

Bron: CBS

In 2012 is de werkzame beroepsbevolking dus nog gegroeid (om precies te zijn tot oktober), maar inmiddels is sprake van een daling. In het eerste kwartaal van dit jaar kromp de werkzame beroepsbevolking met 42.000 of 0,5% ten opzichte van het laatste kwartaal van 2012. En gelet op het huidige zwakke conjunctuurbeeld lijkt het waarschijnlijk dat deze daling nog even doorzet.

Meer werklozen per vacature

Bron: Thomson Reuters Datastream – eigen berekening

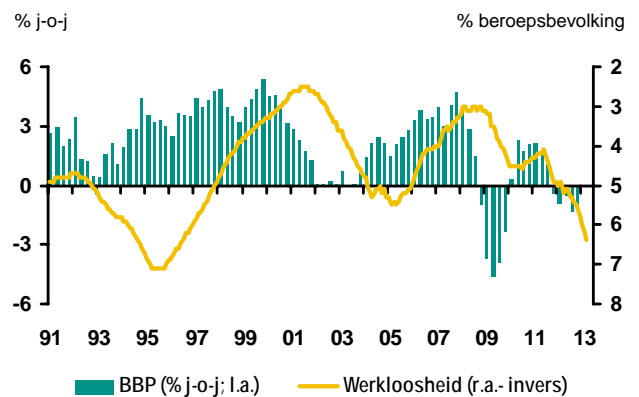
We hebben het hierboven over de ontwikkeling van de werkzame beroepsbevolking volgens de internationale definitie. Het vergelijkbare verloop volgens de nationale definitie is minder gunstig: gemiddeld kromp de werkzame beroepsbevolking dan in 2012 met 0,1%. En ook gemeten in arbeidsjaren is het beeld ongunstiger: de werkgelegenheid daalde gemiddeld met 0,5%.

Werkloosheid stijgt nog tot in 2014

De verslechtering van de situatie op de arbeidsmarkt blijkt ook uit de verhouding tussen het aantal werklozen en het aantal vacatures. Halverwege 2011, voordat de werkloosheid begon te stijgen, waren er drie werklozen per vacature. Eind 2012 waren het er vijf. Gelet op de magere vooruitzichten voor de economie gaan we ervan uit dat de werkloosheid voorlopig nog stijgt. Denkbaar is echter wel dat het aantal mensen dat toe wil treden tot de arbeidsmarkt afneemt. Ze zien hun kansen op een baan immers slinken door de sterke stijging van de werkloosheid. Ook zullen er werklozen zijn die zich terugtrekken van de arbeidsmarkt. We spreken van het 'ontmoedigingseffect'.

Zoals gezegd, zal de werkloosheid verder stijgen door de krimp van de werkgelegenheid. Weliswaar verwachten we enig herstel van de productie in het tweede halfjaar, maar dat zal nog niet tot een lagere werkloosheid leiden. Eerst zullen bedrijven de 'rek' benutten die in hun organisatie is ontstaan, voordat ze ertoe overgaan weer mensen aan te nemen. Aanvankelijk kunnen ze zonder problemen hun productie opvoeren met het bestaande personeelsbestand. Anders gezegd: eerst zal de (gedaalde) arbeidsproductiviteit worden opgekrikt. De grafiek laat duidelijk zien dat in het verleden de werkloosheid met vertraging reageerde op de productie. Mogelijk loopt de werkloosheid begin 2014 op tot ongeveer 9% van de beroepsbevolking volgens de CBS-definitie (of 7¼% volgens de internationale definitie). Dat zijn ruim 700.000 personen volgens de CBS-definitie.

Werkloosheid ijlt na bij productie

Bron: Thomson Reuters Datastream

Nederlandse conjunctuur

Nico Klene – 020 628 4204

Het wil met de economie nog niet vlotten. Eind vorig jaar en begin dit jaar lieten diverse sentimentindicatoren in de eurozone en Nederland een verbetering zien. Maar dat heeft niet lang mogen duren. In februari en maart verslechterden de indicatoren in binnen- en buitenland weer. In april kwam daaraan nog geen eind, hoewel sommige indicatoren stabiliseerden. Ook in de VS en China zagen we enkele tegenvallende indicatoren. Al met al zijn de vooruitzichten voor de nabije toekomst wat minder dan we tot voor kort nog dachten. Daarbij komt bij dat de groeicijfers van de Nederlandse economie van het laatste kwartaal van 2012 zijn herzien: ze zijn naar beneden aangepast. Al met al hebben we daarom onze groeiraming voor dit jaar voor de Nederlandse economie verlaagd van -¼% naar -¾%.

Cijfers vierde kwartaal neerwaarts herzien

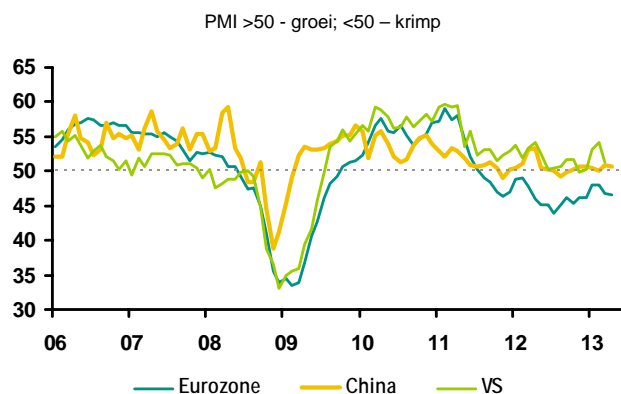
Volgens herziene cijfers is de economie in het laatste kwartaal van 2012 niet 0,2% maar 0,4% gekrompen ten opzichte van het voorgaande kwartaal. De neerwaartse aanpassingen zaten vooral bij de consumptie, zowel die van gezinnen als die van de overheid. De uitvoer daarentegen groeide juist harder, terwijl de verandering in de voorraadvorming neutraal uitpakte (tegen licht negatief volgens de oude cijfers). De invoer is echter ook harder gestegen. Al met al dus wat meer krimp in het slotkwartaal van vorig jaar, geheel het gevolg van een afname van de binnenlandse bestedingen, terwijl de uitvoer groeide. Als gevolg van het slechtere vierde kwartaal is ook in heel 2012 de krimp iets forsler uitgevallen: het BBP kromp met 1,0% in plaats van 0,9%.

Door de neerwaartse aanpassing van het groeicijfer van eind 2012 is de zogeheten 'statistische overloop' naar 2013 nóg iets ongunstiger. Alleen al daardoor zou de groei dit jaar 0,2%-punt lager uitvallen dan we eerder raamden.

Sentimentsindicatoren naar beneden

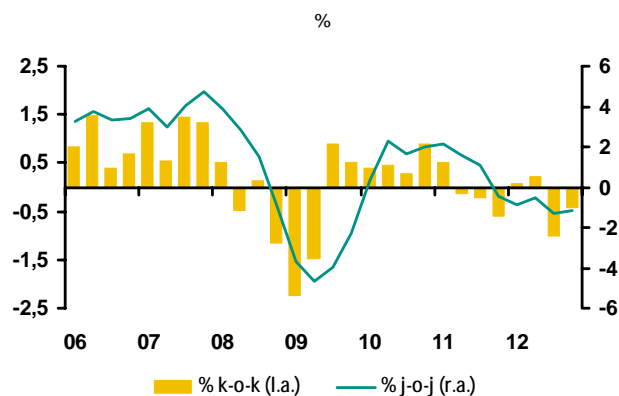
Zoals gezegd hebben ook de sentimentindicatoren van de Nederlandse economie de rond de jaarwisseling ingezette verbetering niet kunnen vasthouden. Het producentenvertrouwen in de industrie liep op tot en met februari en ging daarna weer twee maanden naar beneden. De inkoopmanagersindex (PMI) in de industrie was in januari net boven de 50 uitgekomen, het cijfer dat de omslag aangeeft van krimp naar groei, maar in de twee maanden daarna daalde de index om in april toch weer iets te stijgen. De Economisch-sentimentindicator (ESI), ten slotte, was eveneens in maart iets gedaald, maar kroop in april ook weer wat omhoog. De ESI bestrijkt een veel groter deel van de economie dan de beide andere indicatoren; niet alleen de industrie, maar ook de dienstensector, de detailhandel, de bouw en het consumentenvertrouwen. Overigens is eveneens volgens de ESI het sentiment in de industrie verslechterd.

Terugval buitenlandse inkoopmanagersindices

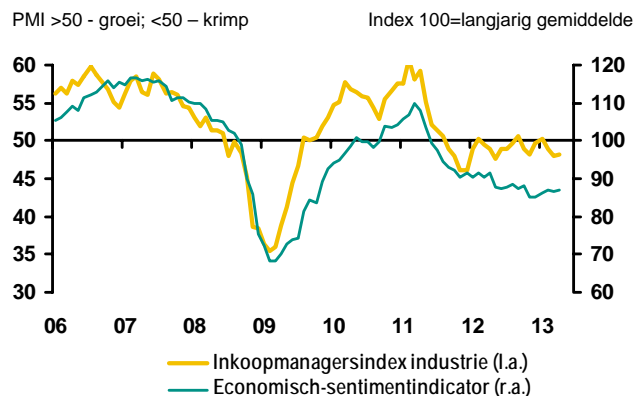
Bron: Thomson Reuters Datastream

Groeicijfers economie neerwaarts herzien

Bron: CBS

Lichte verslechtering economische barometers

Bron: Thomson Reuters Datastream, CBS

Kijken we naar de PMI dan zien we dat de deelindicator van de exportorders tussen juli 2012 en maart 2013 boven de 50 lag. De ondervraagde inkoopmanagers verwachtten dus in die maanden dat de uitvoer zou toenemen. Inderdaad heeft de uitvoer het vorig jaar vrij goed gedaan en een nog sterkere krimp van de economie voorkomen. Wel merken we op dat de index van de exportorders al enige maanden een lichte daling laat zien. In april daalde deze index naar '50'. We zien de uitvoer nog steeds als de motor van de Nederlandse economie, al draait die motor niet op volle toeren en lijkt hij nu (tijdelijk) zelfs wat te gaan sputteren.

Al vielen recente cijfers wat tegen, we gaan er nog steeds van uit dat de wereldeconomie dit jaar verder oprabbelt. De mondiale groeivertraging is waarschijnlijk tijdelijk. Dat geldt ook voor de economie van de eurozone. Belangrijk punt hierbij is dat de risico's van een escalatie van de crisis in de eurozone beter onder controle zijn.⁴

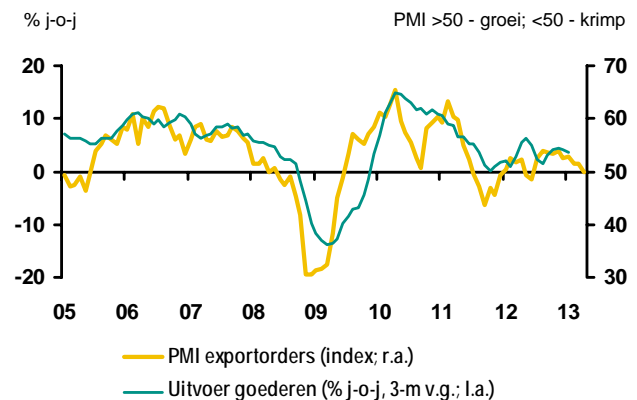
Het (bescheiden) herstel wordt echter wat later zichtbaar dan we eerder aannamen. Mede daardoor valt de gemiddelde groei van de Nederlandse economie iets lager uit. Hierom en vanwege het sterkere negatieve overloopeffect hebben we onze groeiraming voor dit jaar zo'n ½%-punt verlaagd naar -¾%.

Inflatie is hoog

Nadat de inflatie in de zomermaanden van 2012 stabiel was op 2,3%, volgde in oktober een sterke stijging naar 2,9%. Oorzaak was de verhoging van het gewone btw-tarief in die maand van 19% naar 21%. Begin dit jaar werd vervolgens de assurantiebelasting stevig verhoogd, terwijl ook de energiebelasting en de accijnzen op benzine en tabak omhooggingen. In januari liep de inflatie verder op naar 3,0%. In maart volgde een lichte daling naar 2,9%.

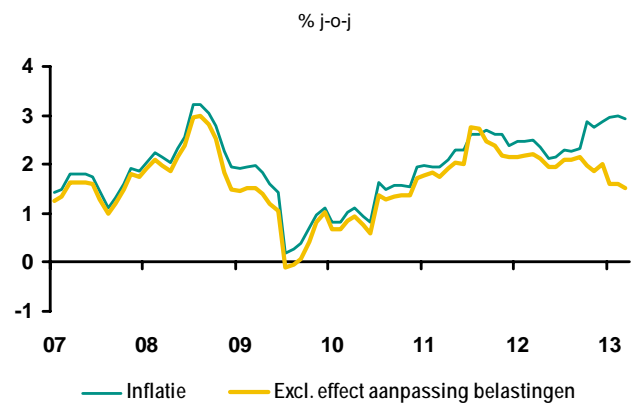
De geharmoniseerde inflatie, die voor Europese doeleinden wordt gebruikt, lag in maart zelfs op 3,2%. Dat is veel hoger dan het eurozonegemiddelde van 1,7%. Het overgrote deel van het inflatieverschil kan worden verklaard uit de belastingverhogingen. Zonder die verhogingen zou de Nederlandse inflatie in maart 1,4%-punt of 1,5%-punt lager zijn geweest. Ook het eurozonecijfer is wat opgedreven door belastingverhogingen in diverse landen. Maar hier is het verschil veel kleiner, namelijk zo'n 0,4%-punt. Ook zonder het opwaartse effect van de belastingverhogingen is de inflatie in ons land dus hoger dan het eurozonegemiddelde, maar het gat tussen beide (geharmoniseerde) cijfers is dan hoogstens 0,5%-punt.

Uitvoer groeit, maar tempo daalt

Bron: Thomson Reuters Datastream, CBS

Inflatie fors omhoog door belastingverhogingen

Bron: Thomson Reuters Datastream

Kerncijfers Nederlandse economie

	2011	2012	2013	2014
	<i>% mutaties</i>			
BBP	1,0	-1,0	-0,8	1,0
Particuliere consumptie	-1,0	-1,4	-1,4	0,2
Overheidsconsumptie	0,1	0,7	-0,3	-0,2
Investeringen	5,7	-4,6	-2,2	2,7
Uitvoer	3,9	3,3	3,2	5,0
Invoer	3,6	3,1	2,5	5,0
Consumentenprijzen (CPI)	2,3	2,5	2,4	1,7
Lonen	1,4	1,6	1,8	1,9
	<i>niveaus</i>			
Werkloosheid (% beroepsbevolking)	5,4	6,4	8,5	9,0
Idem internationale definitie	4,4	5,3	6,8	7,1
Lopende rekening (% BBP)	9,7	9,9	10,0	9,7
Saldo overheid (% BBP)	-4,5	-4,1	-3,3	-3,4

Ramingen: ABN AMRO Economisch Bureau

⁴ Voor een uitgebreid beeld van onze visie op de wereldeconomie zie: *Macro Visie 'Overgangsjaar'*, april 2013, op www.abnamro.nl/economischbureau

Sectoren: Druk op uitzendbranche houdt aan

Casper Burgering - 020 383 2693

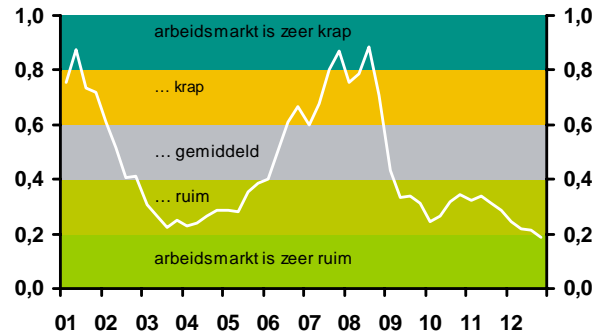
Arbeidsmarkt is zeer ruim

De dynamiek op de arbeidsmarkt is van invloed op de uitzendbranche. De marktomstandigheden zijn ongunstig voor uitzenders op het moment dat er een hoge werkloosheid is bij weinig vacatures. En deze situatie is momenteel aan de orde op de arbeidsmarkt. Sinds 2011 zit de arbeidsmarkt in een neerwaartse trend, waarbij het aantal werkzoekenden per kwartaal sterker oploopt dan het aantal vacatures. In 2012 is de situatie verder verergerd: per kwartaal nam het aantal werkzoekenden sterk toe, terwijl het aantal vacatures kromp. Daarmee is de arbeidsmarkt 'zeer ruim' geworden; een situatie die we al lange tijd niet hebben meegemaakt. En het slechte nieuws is dat de misère op de arbeidsmarkt voorlopig nog aan zal houden. Dit blijkt ook uit de vacature-indicator. Ondernemers zijn overwegend pessimistisch gestemd over de vacatureontwikkeling voor de komende drie maanden, in het bijzonder in de bouwsector. De werkloosheid bevindt zich op een hoog niveau en dat zal dus voorlopig nog zo blijven. Maar ondanks dit hoge niveau staat Nederland nog steeds in het rijtje Europese landen met de laagste werkloosheid.

Ook de samenstelling van de arbeidsmarkt verandert. In 2001 had nog ruim driekwart van de beroepsbevolking een vast contract. In ruim tien jaar tijd is dit percentage afgenomen tot onder de 70%. In dit proces is het aantal flexibele contracten (uitzendcontracten, oproepkrachten, e.d.) sterker toegenomen dan het aantal zelfstandigen. Ook zien we dat het aantal zelfstandigen (zzp'ers) jaarlijks toeneemt. Deze trend is door de economische crisis versterkt, aangezien in veel sectoren vaste werknemers (vrijwillig of onvrijwillig) kiezen voor zelfstandig ondernemerschap. De arbeidsmarkt flexibiliseert dus. Uit talrijke onderzoeken blijkt dat nieuwe generaties in veel mindere mate behoefte hebben aan een vaste arbeidsrelatie. Bovendien zijn bedrijven juist gebaat bij inhuur van externen voor bepaalde tijd om zodoende flexibeler te kunnen reageren op veranderende economische omstandigheden. Het centrale idee is dat langdurige contracten langzaam maar zeker uit de gratie raken en bedrijven op continue basis zullen werken aan een flexibel personeelsbestand. Maar het tempo van deze flexibilisering is traag. De vraag wordt daarom wel gesteld of binnen enkele jaren wellicht aan de verdere flexibilisering een eind gaat komen. Bedrijven kunnen immers ook nadelige gevolgen ondervinden van continue wisselingen in het werknemersbestand. Zo zijn regelmatige wisselingen niet gunstig voor de productiviteit; ze brengen kosten met zich mee. Maar ondanks dit tegengeluid verwachten wij dat de flexibilisering de komende jaren doorzet.

Meer werkzoekenden, minder vacatures

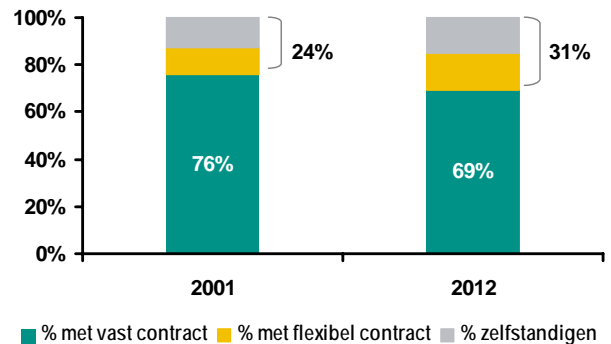
Aantal vacatures op aantal werkzoekenden

Bron: CBS

Arbeidsmarkt verandert van samenstelling

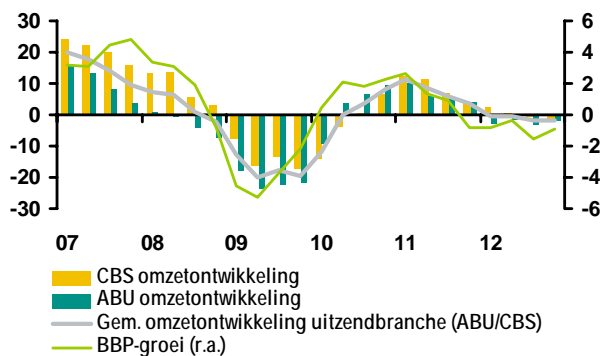
% van de beroepsbevolking

Bron: CBS

Omzet uitzendbranche gestabiliseerd in 2012

% j-o-j

Bron: CBS, ABN AMRO

Teveel indicatoren nu nog in het rood

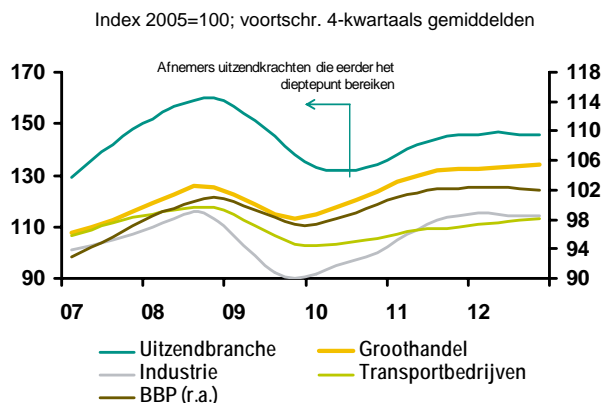
De omzet in de uitzendbranche is in 2012 licht gedaald met 0,5%. Het vierde kwartaal van 2012 droeg met een krimp van 1,9% j-o-j negatief bij en wij gaan ervan uit dat de komende kwartalen geen significante omzetverbeteringen voor de uitzendbranche in Nederland te verwachten zijn. Daarvoor is de macro-economische situatie te uitdagend en blijven de marktomstandigheden te onzeker in 2013. Ook buiten onze landsgrenzen dragen grote economische problemen bij aan de huidige economische onzekerheid, zoals de aanhoudende schulden crisis in de eurozone en, in mindere mate, zorgen over een groeivertraging in de VS en China.

Bovengenoemde ontwikkelingen zien we ook terug in de actuele stand en ontwikkeling van de meeste indicatoren die voor de uitzendbranche van belang zijn. Om er een paar te noemen: de verwachtingen voor de economische groei in 2013 zijn ongunstig (-0,8%), de werkloosheid groeit (richting 9% van de beroepsbevolking tegen het eind van het jaar), het aantal vacatures daalt, het sentiment bij belangrijke afnemers van uitzendbureaus (industrie, dienstensector) is pessimistisch en de inkoopmanagersindex (PMI) voor de industrie wijst momenteel op contractie. Dit ongunstige beeld – maar ook de onzekerheid over de Nederlandse economie – heeft zijn weerslag op het sentiment bij uitzenders. In het eerste kwartaal van 2013 verslechterde het sentiment ten opzichte van het voorgaande kwartaal. En dat is niet vreemd, aangezien de economie in 2013 krimpt en voor een branche die normaal keurig op de conjuncturele golven meedeint, is dat geen goed vooruitzicht. De grootste uitzendorganisatie van Nederland (Randstad) heeft echter onlangs aangegeven dat er tekenen zijn van licht omzetherstel in de meeste Europese landen. Maar helaas, de omstandigheden voor Randstad in Nederland duiden op een lichte krimp van omzet.

Industrie blijft de parel voor de uitzendbranche

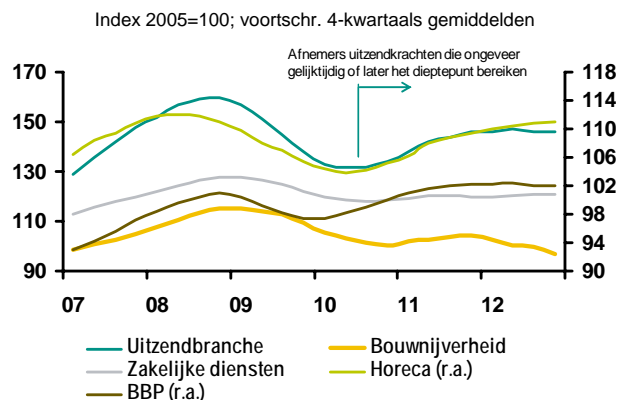
De huidige onrust rond de economie heeft ook zijn uitwerking op de sectoren die voor de uitzendbranche relevant zijn. In de marktsector kan een onderscheid worden aangebracht tussen vroeg- en laatcyclische sectoren⁵. In zowel de vroegcyclische sectoren (industrie, transport en groothandel) als de laatcyclische sectoren (zakelijke diensten, bouw en horeca) is circa 30% van de uitzendkrachten geplaatst. Het goede nieuws is dat voor de meeste vroegcyclische sectoren de verwachtingen voor 2013 positief zijn. Het volume in zowel de industrie als de groothandel zal groeien in 2013, maar wel nog in een zeer gematigd tempo. De marktomstandigheden trekken voor de industrie aan gedurende 2013, maar van echt significante verbeteringen is nog geen sprake. Daarmee zal de vraag naar uitzendkrachten ook nog beperkt blijven.

Vroegcyclische afnemers van uitzendkrachten

Bron: CBS

Laatcyclische afnemers van uitzendkrachten

Bron: CBS

Wie zijn de eindafnemers van uitzendkrachten?

Ongeveer 80% van het aantal uitzendkrachten is werkzaam in marktsectoren. De belangrijkste hiervan zijn achtereenvolgens: industrie (19% aandeel in het aantal uitzendkrachten), zakelijke dienstverlening (15%), handel (detail- en groothandel; 8%), bouw (8%), vervoer (7%), financiële diensten (5%) en horeca (3%). De overige 20% van de uitzendkrachten heeft een baan binnen de publieke sector (overheid, zorg, onderwijs; circa 15%) of de sector is onbekend. Binnen de marktsectoren kan een onderscheid worden aangebracht in vroeg- en laatcyclische sectoren. In zowel de vroegcyclische sectoren (industrie, transport en groothandel) als in de laatcyclische sectoren (zakelijke diensten, bouw, horeca en detailhandel) is circa 30% van de uitzendkrachten geplaatst.

⁵ 'Vroegcyclisch' / 'laatcyclisch' wil zeggen dat deze sector eerder / later conjunctuuromslagen laat zien dan de meeste andere sectoren.

De vraag naar technisch personeel bevindt zich nog steeds op een laag niveau. De technische sector kampt echter met het structurele probleem van een tekort aan technici (onder meer door de vergrijzing). Hierdoor blijft de behoefte aan kenniswerkers hoog in deze sector, maar technische vakmensen zijn maar moeizaam te vinden. In de transportsector zullen de vrachtvolumes slechts licht aantrekken.

Bij de meeste laatcyclische sectoren ligt echter voor heel 2013 nog een omzetkrimp in het verschiet, waarbij de zakelijke dienstverlening een uitzondering vormt met een gematigde omzetgroei van circa 1%. Op basis van onze nieuwe prognoses voor het BBP (krimp van 0,8% in 2013) en de nog erg voorzichtige aantrekkende beweging bij belangrijke eindafnemers van uitzendkrachten (zoals industrie, groot-handel en transport), gaan wij uit van een lichte krimp van de omzet van 0,5% voor de uitzendbranche in 2013.

APPENDIX 1. TABEL MACRO-INDICATOREN

Kerncijfers Nederlandse economie

	2010	2011	2012	2012		2013		2013r	2014r
				Kwartaal 3	Kwartaal 4	Kwartaal 1	Kwartaal 2		
				% mutaties					
BBP	1,6	1,0	-1,0	-1,0	-0,4			-0,8	1,0
Particuliere consumptie	0,3	-1,0	-1,4	-0,4	-1,3			-1,4	0,2
Overheidsconsumptie	0,7	0,1	0,0	0,1	0,1			-0,3	-0,2
Investerings	-7,2	5,8	-4,6	-2,9	-0,8			-2,2	2,7
Uitvoer	11,2	3,9	3,3	-2,5	1,5			3,2	5,0
Invoer	10,2	3,6	3,1	-0,7	1,0			2,5	5,0
Consumentenprijzen (CPI - % j-o-j)	1,3	2,3	2,5	2,3	2,8	3,0		2,4	1,7
Lonen (part. sector, % j-o-j)	1,0	1,4	1,6	1,7	1,7	1,8		1,8	1,9
	<i>Niveaus</i>								
Werkloosheid (% beroepsbevolking)	5,4	5,4	6,4	6,5	7,0	7,8		8,5	9,0
Idem internationale definitie	4,5	4,4	5,3	5,3	5,6	6,2		6,8	7,1
Producentenvertrouwen (ultimo)	2,6	-1,3	-5,6	-6,6	-5,6	-4,8	-5,6 (apr)		
Consumentenvertrouwen (ultimo)	-14	-37	-39	-29	-39	-41	-35 (apr)		

Ramingen: ABN AMRO Economisch Bureau | Macro Research

Kerncijfers internationale economie

	2010	2011	2012	2012		2013		2013r	2014r
				Kwartaal 3	Kwartaal 4	Kwartaal 1	Kwartaal 2		
				% mutaties					
BBP eurozone	2,0	1,5	-0,5	-0,1	-0,6			-0,5	1,0
BBP Duitsland	4,2	3,1	0,9	0,2	-0,6			0,6	1,8
BBP Verenigde Staten	2,4	1,8	2,2	0,8	0,1	0,6		2,0	3,0
	<i>Niveaus</i>								
USD per EUR (ultimo)	1,34	1,29	1,32	1,29	1,32	1,28	1,32 (apr)	1,20	1,10
Korte rente eurozone (% 3m-euribor, ultimo)	1,0	1,4	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2 (apr)	0,2	0,4
Lange rente, 10jr Bund (% Duitsland, ultimo)	3,0	1,8	1,3	1,4	1,3	1,3	1,2 (apr)	1,8	2,6
Lange rente, Nederland (% 10jr staats, ultimo)	3,1	2,2	1,5	1,7	1,5	1,7	1,6 (apr)	2,1	2,8
Olieprijs Brent (USD/barrel, gemiddelde)	79,6	111,4	111,7	109,7	110,1	112,5	101,5 (apr)	105	100

Ramingen: ABN AMRO Economisch Bureau | Macro Research

APPENDIX 2. TABEL MESO-INDICATOREN

Kerncijfers Nederlandse economie naar sector

	2010	2011	2012	2012	2013	2013r	2014r
				Kwartaal 3	Kwartaal 4	Kwartaal 1	Kwartaal 2
Algemeen							
PMI (ultimo, index > 50 = groei)	57,5	46,2	49,6	50,7	49,6	48,0	48,2 (apr)
Bedrijfsfaillissementen (totaal uitgesproken)	7.211	7.140	8.616	2.092	2.167	847 (feb)	
Index Wereldhandel, ultimo	124,2	127,2	128,3	128,4	128,3	129,3 (feb)	
Agrifood							
Omzet voedings- en genotmiddelenind. (% j-o-j)	1,1	9,9	-0,6	-1,0	-0,3	5,3 (feb)	
Productie voedings- en genotmidd. ind. (% j-o-j)	1,8	1,6	-2,4	-4,1	-2,5	1,1 (feb)	
Export voedings- en genotmiddelen (% j-o-j)	11,8	7,5	4,0	4,9	6,8	8,7 (feb)	
Producentenprijzen voedingsmidd. (% j-o-j; ult)	5,4	10,1	4,8	5,1	4,8	3,1	
Bouw en onroerend goed							
Omzet bouw excl. projectontw. (% j-o-j)	-8,8	4,3	-6,9	-4,3	-8,3	-9,9 (t/m feb)	-4,5
Verleende nieuwbouwvergunningen (€ mld)	13,0	12,1	8,6	2,1	2,2	0,9 (t/m feb)	
Bouwproductie (volumes, % j-o-j)	-8,9	4,3	-8,4	-7,1	-8,4	-11,1 (t/m feb)	-5,0
Aantal maanden productie in portefeuille	5,9	6,2	5,6	5,4	5,3	5,0	4,9
Aantal woningtransacties	126.127	120.739	117.261	22.978	35.704	23.090	
Prijs koopwoningen (% j-o-j)	-2,0	-2,4	-6,3	-8,4	-7,4	-8,3	
Detailhandel							
Retail verkopen (waarde, % j-o-j)	-0,1	0,7	-1,2	-1,3	-2,1	-4,8 (feb)	-2,0 -1,5
Retailprijs (% j-o-j)	0,9	2,1	2,0	1,6	2,5	2,6 (feb)	1,5
Omzet supermarkten (% j-o-j)	1,8	2,1	3,0	2,1	3,3	-0,7 (feb)	2,5
Autoverkopen (x1000)	483,2	555,8	502,4	95,9	75,2	115,8	430
Industrie							
Dagproductie (% j-o-j)	7,0	3,3	-0,7	-0,5	-0,4	-1,7 (feb)	
Bezettingsgraad (%)	80,6	79,6	76,6	78,8 (jul)	77,9 (okt)	75,6 (apr)	
Oordeel orderpositie, ultimo*	-11,1	-13,6	-11,0	-18,2	-20,8	-22,6 (apr)	-
Oordeel voorraden, ultimo*	2,0	2,3	1,0	5,0	4,7	3,9 (apr)	
Technologie, Media & Technologie							
Omzet telecommunicatie (% j-o-j)	0,6	-0,7	-1,9	-4,2	-2,3		
Omzet reclamebureaus (% j-o-j)	-1,7	-4,5	-5,8	-6,5	-8,8		
Omzet IT dienstverlening (% j-o-j)	-0,6	3,2	-3,2	-3,0	-7,6		
Transport & Logistiek							
Omzet Transport & Logistiek (% j-o-j)	2,6	4,5	2,8	3,1	2,1		
Baltic Dry Index (ultimo)	2.758	1.738	699	766	699	910	863 (apr)
Goederenvervoer Schiphol (tonnen x1000)	1.512	1.523	1.483	1103(t/m sep)	1483(t/m dec)	366 (t/m mrt)	
Sentiment transport (ultimo)	1,8	-28,9	-12,8	9,2	-12,8	-2,3	6,8 (apr)
Zakelijke dienstverlening							
Oordeel omzet 3-mnds, ultimo*		-10,0	-14,4	13,1	-14,4	12,5	16,8 (apr)
Omzet uitzendbranche (% j-o-j)	-2,6	8,4	-1,0	-0,2	-3 (dec)	0,0 (per.2)	-0,1 (per.3) -0,5
Eurozone Services PMI (ultimo)	54,2	48,8	47,8	46,2	47,8	46,4	46,6 (apr)
JP Morgan Global Services PMI (ultimo)	56,9	53,3	54,8	53,8	54,8	53,4	

Ramingen: ABN AMRO Economisch Bureau Nederland

* saldo positieve en negatieve antwoorden (%)

Overige publicaties van ABN AMRO | Economisch Bureau:

De 'Nederlandse Economie in zicht' verschijnt elke maand en gaat in op macro- en meso-economische ontwikkelingen. Overige periodieke publicaties van het Economisch Bureau zijn onder meer:

▶ Macro Weekly	Wekelijkse publicatie over actuele mondiale ontwikkelingen op het terrein van macro-economie en financiële markten. De publicatie komt uit in het Nederlands en het Engels.
▶ Visie op rente en euro	Maandelijkse update over renteontwikkelingen in de eurozone en Nederland en de koers van de euro.
▶ Macro Visie	Kwartaalpublicatie over conjuncturele ontwikkeling in industrielanden en opkomende markten. Tevens worden prognoses gegeven van onder meer BBP-groei, inflatie, werkloosheid en begrotingstekort. (Oók Engelstalig.) De meest recente uitgave verscheen 18 april.
▶ EM Visie	Kwartaalpublicatie over opkomende economieën. (Oók Engelstalig.) De meest recente uitgave verscheen 18 april.
▶ Sector Monitoren	Rapport met sector specifieke economische ontwikkelingen. Op dit moment zijn er zeven Sector Monitoren: Agrifood, Bouw, Industrie, Retail, TMT (Technologie, Media & Telecommunicatie), Transport & Logistiek en Zakelijke dienstverlening.
▶ Visie op Sectoren	Jaarlijkse sectorupdate waarin Sector & Commodity Research zijn visie geeft op brancheontwikkelingen en omzetverwachtingen. In de VOS 2012 worden 9 sectoren en circa 75 branches besproken in factsheets van twee pagina's. In mei wordt de nieuwe VOS gepubliceerd.
▶ Quarterly Commodity Outlook	Kwartaalrapport dat de prijsvooruitzichten voor grondstoffen weergeeft voor zowel de korte (drie maanden) als de lange termijn (tot en met 2015). Ingegaan wordt op prijzen van energie, metalen en agrarische grondstoffen. De meest recente uitgave is van 25 april. Een samenvatting verschijnt ook in het Nederlands ('Prijsvooruitzichten grondstoffen')

Altijd op de hoogte van de laatste ontwikkelingen in de economie en in uw sector: download de **Markets Insights app** via abnamro.nl/marketinsights of direct in de App Store.

Lees meer over het Economisch Bureau op: abnamro.nl/economischbureau
abnamro.nl/sectoren

Dit document is samengesteld door ABN AMRO. Het heeft uitsluitend als doel om financiële en algemene informatie te verstrekken over de economie en sectoren. ABN AMRO behoudt zich alle rechten voor met betrekking tot de informatie in het document en het document wordt uitsluitend aan u verstrekt voor uw informatie. Het is niet toegestaan dit document (geheel of deels) te kopiëren, distribueren, door te geven aan een derde of om het voor enig ander doel te gebruiken dan hier boven bedoeld. Dit document is informatief bedoeld en vormt geen aanbieding van effecten aan het publiek, of een uitnodiging om een aanbod te doen.

U mag niet om welke reden dan ook vertrouwen op de informatie, meningen, beramingen, en aannames in dit document noch dat het compleet, accuraat of juist is. Er wordt geen garantie gegeven, uitdrukkelijk of stilzwijgend, door of uit naam van ABN AMRO, haar directeuren, functionarissen, vertegenwoordigers, gelieerde partijen, groepsmaatschappijen of werknemers met betrekking tot de juistheid of volledigheid van de informatie in dit document, en geen enkele aansprakelijkheid wordt geaccepteerd voor enig verlies als direct of indirect gevolg van het gebruik van deze informatie. De opvattingen en meningen opgenomen hierin kunnen op enig moment aan verandering onderhevig zijn en ABN AMRO heeft geen enkele verplichting om de informatie in dit document na de datum hiervan te herzien.

Voordat u in enig product van ABN AMRO investeert, dient u zich te informeren over de verschillende financiële en andere risico's, alsmede mogelijke beperkingen voor u en uw investeringen als gevolg van toepasselijke wetgeving en regels. Indien u, na lezing van dit document, overweegt een investering te doen in een product, raadt ABN AMRO aan om een dergelijke investering met uw relatiemanager of persoonlijke adviseur te bespreken om nader te bezien of het relevante product – met inachtneming van alle mogelijke risico's – past bij uw investeringen. De waarde van beleggingen kan fluctueren. In het verleden behaalde resultaten bieden geen garanties voor de toekomst. ABN AMRO behoudt zich het recht voor wijzigingen in dit materiaal aan te brengen.

Alle rechten voorbehouden.